

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA CHORVACHILIKNI
RIVOJLANTIRISH QO'MITASI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI NUKUS
FILIALI**

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro
ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari**

TO'PLAMI

13-noyabr 2025-yil

СБОРНИК материалов

**международной научно и научно-технической конференции на тему
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**

13 ноября, 2025 г

**International scientific and scientific-technical conference
"ACTUAL PROBLEMS OF VETERINARY MEDICINE AND LIVESTOCK
AND THEIR SOLUTIONS"**

November 13, 2025

NUKUS-2025

“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”
Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari [Matn]: to‘plam / Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali. – Nukus: “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025. – 389 b.

Anjuman tashkiliy qo‘mitasi

Tashkiliy qo‘mita raisi: Esimbetov Adilbay Tlepovich, b.f.d., professor;

Tashkiliy qo‘mita raisi muovini: Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, v.f.n.;

Tashkiliy qo‘mita kotibi: Rozumbetov Kenjabek Umar og‘li, b.f.f.d.;

D. Bazarbayeva – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida katta o‘qituvchisi, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Tashkiliy qo‘mita a‘zolari:

Sh. Jabbarov – O‘zbekiston Respublikasi Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo‘mitasi boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari, veterinariya fanlari doktori, professor.

X. Yunusov – Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti rektori, biologiya fanlari doktori, professor.

M. Y. Karpuxin – Ural davlat agrar universitetining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, agrar fanlar doktori, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

N. G. Malkov – N. F. Vereshagin nomidagi Vologda davlat sutchilik akademiyasi rektori, texnika fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

A. Abdurasulov – Qirg‘iziston Respublikasi O‘sh davlat universiteti “Veterinariya meditsinasi va biotexnologiyasi” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, professor. (Qirg‘iziston Respublikasi)

R. Miqtibayeva – Qozog‘iston milliy agrar tadqiqot universiteti “Mikrobiologiya va virusologiya” kafedrasida professori, veterinariya fanlari nomzodi. (Qozog‘iston Respublikasi)

S. Mirzakulov – Olmaota texnologiya universiteti “Oziq-ovqat mahsulotlari texnologiyasi” kafedrasida professori, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent. (Qozog‘iston Respublikasi)

Q. Atanazarov – O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, biologiya fanlari nomzodi, dotsent.

A. Mambetnazarov – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagog kadrlarni tayyorlash bo‘limi boshlig‘i, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent.

A. Kaniyazov – “Veterinariya va zootexnologiya” fakulteti dekani, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

X. Mamatov – “Zootexnologiya” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

R. Turg‘anbayev – “Zootexnologiya” kafedrasida professori, agrar fanlar doktori

A. Kamalova – “Veterinariya meditsinasi va farmakologiyasi” kafedrasida mudiri, veterinariya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

P. Xojalepesov – “Iqtisodiyot va gumanitar fanlar” kafedrasida mudiri, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.

R. Rzaev – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida mudiri, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-son buyrug‘i bilan oliy ta‘lim tashkilotlari hamda ilmiy tashkilotlarda 2025-yilda o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpoziumlar, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxati 2-ilovasiga muvofiq tasdiqlangan – 2025-yilda xalqaro miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasi asosida Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filialida 2025-yil 13-noyabr kuni – **“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”** mavzusida o‘tkazilgan Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari asosida tuzilgan.

Konferensiyada, veterinariya sohasida faoliyat olib borayotgan universitet va filialarning professor-o‘qituvchilari, ilmiy markazlarning va insitutlarning ilmiy xodimlari, doktorantlar, magistrantlar, iqtidorli yosh tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlariga bag‘ishlangan maqolalar o‘rin olgan

To‘plamga kiritilgan maqolalar materiallarining to‘g‘riligi va haqqoniyligiga mualliflar mas‘ul hisoblanadi.

© Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali, 2025

© “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025

3. Ильчугулов, А.В. Мясная продуктивность и качество мяса свиней при использовании в рационах биологически активных препаратов: автореф. дис. канд. с.-х. наук/ А.В. Ильчугулов. Волгоград, 2010. - 22 с.
4. Кукушкин, И.Ю. Продуктивность и биологические особенности свиней пород Йоркшир, Ландрас и Дюрок канадской селекции в условиях Нижнего Поволжья: автореф. дисс.канд. с.-х. наук/ И.Ю. Кукушкин Волгоград, 2011.- 22 с.
5. Машковский, М.Д. Лекарственные средства. - М.: Новая волна, 2001. - 160-264 с.
6. Мулынин, В.А., Задорожин, П.А. Влияние экстракта кукумарии японской на клеточные и гуморальные факторы неспецифической резистентности животных // Материалы Международной научной конференции ветеринарных терапевтов и диагностов, посвященной 70-летию Бурятской государственной сельскохозяйственной академии им. В.Р. Филиппова. - УланУдэ: 2001. - С. 119-122.
7. Саломатин, В.В. Селенсодержащие препараты в кормлении свиней/ В.В. Саломатин, А.А. Ряднов, А.С. Шперов// Комбикорма. 2008. - №8. - С. 76.
8. Various methods of treatment of artificial purulent necrotic process in rabbits- Hakim Niyozov¹, Daniyor Ernazarov², Shavkat Avezimbetov², Jo'shqin Rejebbayev², Umbetali Shakilov². BIO Web of Conferences 181, 01007 (2025)

SIGIRLARDA BACHADON SUBINVALYUTSIYASINI KASALLIGINING RIVOJLANISHI

Rejebbayev J.E., Taxirbekova D.B.

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Nukus filiali*

Kirish. Hayvonlarning salomatligini va mamlakatimiz hududining sog'lomligini ta'minlashda yuqori malakali va yuqori iqtisodiy samara beruvchi veterinariya xizmatini tashkil etish hamda uni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Respublikamiz mintaqasida kechayotgan iqtisodiy isloxoatlar asosida yangi mulkchilikda shakllangan tipdagi xo'jaliklarni yaratish, bu xo'jaliklarni iqtisodiy va xususiy negizlarini ishlab chiqish shu asosida axolini oziq – ovqatga bo'lgan ehtiyojini qondirish, ma'naviy – mafkuraviy yangi dunyo qarashni shakllantirish katta ahamiyat kasb etadi. Sigirlarda bachadon subinvalyutsiyasi kasalligi oqibatida hayvonlar mahsuldorligining keskin pasayishi, ona hayvonlar reproduktiv xususiyatlarining yomonlashishi, qisir qolishi hisobiga fermer xo'jaliklari katta iqtisodiy zarar ko'rmoqda.

Bachadonning subinvalyutsiyasi - deganda tuqqandan keyin bachadonni bepustlik holatiga qaytishining sekinlashishi, ya'ni invalyusiyasining kechikishi tushiniladi. Kasallik barcha turdagi hayvonlarda, ko'pincha sigirlarda qayd etiladi. Bachadonning subinvalyusiyasi ayniqsa Respublikamizga chetdan keltirilayotgan mahsuldor sigirlar orasida ko'p uchramoqda (B.M.Eshburiev, 2012).

Bachadon subinvalyutsiyasi paytida uning qisqaruvchanligi yo'qoladi, to'planib qolgan loxiyning chirishidan hosil bo'layotgan va unda rivojlanayotgan mikroorganizmlar ajratayotgan toksinlarning qonga so'rilishi organizmning zaharlanishi kuzatiladi. Bundan tashqari bachadon muskullari retraksiyasining kechikishi oqibatida uning degenerativ o'zgarishlari, tug'ruqdan keyingi sepsis jarayonining rivojlanishi xarakterli bo'ladi.

Invalyutsiya — bu tug'ruqdan keyin bachadon mushaklari qisqarib, uning o'lchami, og'irligi va ichki holati avvalgi (tug'ruqqacha) holatiga qaytish jarayoni.

Subinvolyutsiya — bu jarayonning sekinlashuvi yoki to'liq amalga oshmasligidir.

Sabablari. Ko'p bolali egizlik, homila oldi suyuqligining haddan tashqari ko'p bo'lishi, homilaning juda katta bo'lishi, gipofiz bezi orqa bo'lagi va yo'ldoshning funksional etishmovchiliklari bo'lishi mumkin. Kasallikning ikkilamchi sabablari bo'g'oz hayvonga matsionning etarli bo'lmasligi, noto'g'ri ishlatish, bir tomonlama oziqlantirish, etarlicha oziqlantirmaslik, ratsionda vitaminlar va mineral moddalarning etishmasligi hisoblanadi.

Klinik belgilari. Jinsiy yo'llardan loxiy ajralishining to'xtashi va ayniqsa hayvon yotganda ko'p miqdorda ajralishi, tuqqandan keyingi birinchi kunda bachadondan ko'p miqdorda suyuq qonsimon, keyinchalik, to'q-jigarrang loxiy suyuqligi ajraladi. Ba'zan qon aralash loxiy suyuqligi 2 haftagacha oqib turadi. Bu paytda o'rta bachadon arteriyasining vibratsiyasi saqlanib turishi mumkin.

Hayvonning umumiy holatida jiddiy o'zgarish kuzatilmasada, umumiy holsizlanish, ishtahaning pasayishi, vaqti-vaqti bilan tana haroratining ko'tarilib turishi kuzatiladi.

Qin shilliq pardasi shishgan, bachadon buyinchasi kanali ochiq bo'lib, tuqqandan keyingi 10 kunda ham qo'l ketishi mumkin. Bachadon kattalashgan, uning devori bo'shashgan, ko'pincha bola rivojlangan shoxining flyuktuatsiyasi seziladi. Ba'zan sigirlarda korunkulalarni ham paypaslash mumkin. Massaj qilinganda bachadon deyarli qisqarmaydi (atoniya) tuxumdonlardan birida, asosan homila rivojlangan tomondagi tuxumdonda sariq tana borligi anqlanadi.

Kasallik surunkali kechganda bachadondan loxiy ajralishi butunlay to'xtaydi va hayvonda hech qanday klinik o'zgarishlar kuzatilmaydi. Faqatgina ginekologik tekshirishlar o'tkazish orqali bachadonni kattalashganligi, devorining qalinlashishi va paypaslanganda qisqarmasligini aniqlash mumkin. Kasal hayvonda jinsiy siklni to'liqsiz bo'lishi, anofrodiziya yoki bir necha marta urug'lantirilishga qaramasdan bepusht bo'lishi kuzatiladi.

Xulosa. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, sigirlarda bachadon subinvolyutsiyasi buzoqlashdan keyingi davrda eng ko'p uchraydigan reproduktiv kasalliklardan biri bo'lib, u hayvonning umumiy fiziologik holatiga, mahsuldorligiga va keyingi urug'lanish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Kasallikning asosiy sabablari noto'g'ri parvarish, yetarli harakatning yo'qligi, muvozanatsiz oziqlantirish, tug'ish jarayonidagi asoratlar hamda gigiyena qoidalariga rioya qilinmaslik bilan bog'liqdir.

Bachadonning o'z holatiga qaytish jarayoni buzilganda, organizmda gormonal disbalans, yallig'lanish jarayonlari va infeksiyalar rivojlanishi kuzatiladi. Shu sababli subinvolyutsiyani erta aniqlash, to'g'ri davolash usullarini qo'llash va profilaktik choralarni amalga oshirish chorvachilikda yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishish uchun muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ata-Kurbanov SH.B., B.M.Eshburiev, Sigirlar va urug'lantirish yoshidagi tanalarni sun'iy urug'lantirish bo'yicha tavsiyalar. Zooveterinariya jurnali. 2009, №5. B. 23-25.
2. Ata-Kurbanov SH.B., Kamalov A.A. Sigirlarda bepushtlikni integral usul bilan aniqlash va davolash tajribasi.// Sam QXI, 55- xisobot konferensiya tuplami. Toshkent, 2007, s.81.
3. Ata – Kurbanov SH.B. Sigirlarda bepushtlikni ayrim shakllarini aniqlash va davolash. // YOsh olim va mutaxassislar ilmiy maqolalar to'plami. Samarqand 2008, s. 116.
4. But K.N. Effektivnost gormonalnykh i biologicheskix aktivnykh preparatov pri narusheniyax reproduktivnoy sistema korov. Jurnal Veterinariya. № 2, 2010. Moskva , S 39.